

VOCABULARI ELEMENTAL D'ÈTICA GREGA

Ramon ALCOBERRO

AGATHÓS: "Bó"; però no en el sentit que usem en la tradició cristiana. És un mot de lloança, clarament valoratiu. L'individu que és *agathós* ha de ser respectat. És la persona valenta, hàbil i que té èxit (especialment a la guerra). L'*agathós* és qui posseeix les coses que són valorades. No implica un *deure* moral en sentit kantian. El concepte va evolucionar en un sentit proper al de "noblesa" (fins i tot social).

AIDÓS: "Vergonya". El que experimenta un home quan fracassa el paper que li ha estat encomanat. Sempre té un caire social: la persona que sent *aidós* està dient que no ha estat a l'altura del que socialment s'esperava d'ell. A Grècia no hi ha un concepte de vergonya equivalent al cristià (quelcom privat, de causes purament individuals). La vergonya es passa davant la societat; no implica necessàriament culpa. Una cosa pot haver sortit malament per atzar, però això fa sentir també *aidós*. A Grècia no hi ha identificació -com la que farà el cristianisme- entre mal i culpa.

ARETÉ: "Virtut"; però no és necessàriament un concepte moral. La virtut és l'excel·lència de la persona: la capacitat de complir bé la pròpia funció. Un home que realitza satisfactòriament la funció que li pertoca té *areté*. Per a un grec l'*areté* d'un rei consisteix en la seva habilitat per manar, la d'un guerrer en ser valent, la d'una dona és ser fidel.... Un home és *agathós* si poseeix l'*areté* de la seva funció particular i específica. L'*areté* és personal: és el que l'home bó poseeix i practica (*habilitat*). Per als sofistes virtut és tenir la mesura de totes les coses. Per això, posteriorment, Aristòtil podrà distingir entre virtuts ètiques (morals) i dianoètiques (intel·lectuals).

DAIMON: Esperit de poca categoria, possiblement un element màgic vinculat a les coves, petit déu important en la congregació pitagòrica. En una època arcaica era el fat personal. A partir dels sofistes el daimon de l'home serà el seu caràcter.

DIKAIOSINE: "Justícia". Quan la Justícia comença a separar-se de la qualitat d'*agathós*: quan no importa *qui* ho fa, sinó *què* fa (amb la

tragèdia, els sofistes i, sobretot, amb Plató i Aristòtil), podem dir que comença l'ètica en sentit "modern". La *dikaiosine* grega combina la noció d'equitat en l'extern amb el concepte d'integritat personal. Només és just el qui ho és com a individu (p.ex. en Plató: el qui té l'ànima justa) i alhora actua en la polis com a home *agathós*.

ETHOS: "Costum". Manera de fer les coses conforme a l'*areté* i la *dikaiosine*. Cal tenir present que a Grècia no existeix un concepte universal d'home (no és el mateix el grec que el bàrbar, l'amo que l'esclau). L'home és l'home grec i el seu *ethos* és la "manera de ser" de l'home que actua com cal (*kalós kai agathós*). L'ètica és una ciència pràctica. En certa manera l'*ethos* grec és competitiu: demana reconeixement social. Alguna vegada s'ha volgut fer derivar *êthos* (caràcter) o *éthos* (hàbit, costum) d'*oikos* (casa) però sembla que aquesta etimologia no és correcta.

FILIA: "Amistat", però també la benevolència, la filantropia. Inclou el tracte del qual s'espera treure algun avantatge. És el plaer que es busca en la companyia de certes persones a causa del seu caràcter alegre o de l'encís de la seva conversa. La *filia* té sempre un caire de vincle social i com a tal apareix a Aristòtil i sobretot a Epicur. Cal tenir present que la intimitat i la vida privada tal com nosaltres els entenem (*privacy*) no existien a Grècia i possiblement no van aparèixer fins a l'Anglaterra del segle XVIII.

HUBRIS: Excés, supèrbia, desmesura. L'orgull intencionat, el pecat de transgredir l'ordre moral còsmic. Hi ha tres formes d'*hubris*: la *moira* (destí), el *daimon* (el fat personal, -el caràcter per als sofistes) i l'*até* (la follia, l'encegament de l'esperit, la infatuació). Els déus homèrics castiguen tota forma d'*hubris* (excés) i la tragèdia mostra les conseqüències de la transgressió. La idea grega de mesura (el *mesotés* aristotèlic) és una estratègia per a deturar la *hubris* que quan s'instal·la en un home o en una ciutat acaba per destruir-ho tot.

KALÓS: "Bell", però no només des del punt de vista físic. *Kalós* és tot allò que es té en bon concepte. Ser *kalós kai agathós* serà l'ideal grec al segle de Pèricles. Carles Riba tradueix aquesta expressió per : *l'home de bé i com cal*. L'ideal grec, fondeja bellesa i bondat, va ser reinterpretat en clau cristiana per l'humanisme del Renaixement, en el concepte d'*uomo universale*: però cal tenir present que en el cristianisme té un lloc central la idea de caritat, absent del món grec clàssic. L'*uomo universale* és molt més intel·lectualista que el *kalos kai agathós* grec.

LOGOS: "Raó" i "paraula" inseparablement. Un *kalós kai agathós* no podria comprendre que "raó" i "paraula" fossin diferents, perquè un home com cal només ha de parlar per expressar la raó. Això és el que fa menyspreables els sofistes: gent que intenta separar aquests dos usos de la paraula. El *logos* grec té un sentit assembleari. És una paraula que es diu en públic i que, com a tal, compromet. El *logos* grec no pertany a la "raó pura". De la mateixa manera, l'*ethos* grec, a diferència del cristià, és més tribal, més vinculat a la família i a la terra: no és universalista. En aquest sentit cal entendre l'afirmació aristotèlica segons la qual l'home és un animal polític (que viu a la polis) i dotat de logos (raó, paraula) perquè un i altre element es complementen. Tenir una "paraula" per dir en públic significa ser ciutadà.

NOMOS: "Convenció", "costum", però sobretot: "l'origen de la llei de la ciutat". El concepte deriva de *nomós*: lot de terra, prat, pastura i, per derivació, posició social que pertoca a algú. Quan els sofistes demostren que el *nomos* la ciutat no és quelcom "natural" sinó "convencional" apareix la filosofia del dret. Per als sofistes el *nomos* es pot triar i discutir. No existeix per naturalesa. Sòcrates i Aristòtil (entre d'altres) afirmaran que la ciutat és natural per a la vida humana. El *nomos* pot ser convencional, però el seu fonament és la necessitat de la vida humana en comunitat.

TECKNÉ: El que es pot aprendre, el que no és natural. Cobreix el significat dels nostres conceptes d' "art" i de "tècnica". Una *teckné* és influir en els altres a través de la retòrica. Definir correctament els conceptes és també *teckné* (Sòcrates).

Bibliografia: *Alsdair MacIntyre: Historia de la ética, Barcelona, Ed. Paidós, 3ª ed. 1988* i elements propis (Ramon Alcoberro).